

Оксана Силка (м. Київ), Лариса Синявська (м. Черкаси)

Михайло Злобинець: золотоніський просвітник загальноукраїнського рівня (1883–1937 рр.)¹

У статті на основі широкого фактологічного матеріалу висвітлено основні віхи життя та громадсько-просвітницької діяльності українського бандуриста, учителя, очільника просвітницького руху на Золотоніщині (суч. Черкаська область) Михайла Олександровича Злобинця (літературний псевдонім – Домонтович). Закцентовано увагу на різносторонніх аспектах його діяльності: організація студентського ансамблю бандуристів у Києві на початку ХХ ст., видання україномовних книг, створення та очолення Осередку «Просвіти» у м. Золотоноша, участь в українському Червонохрестному русі тощо.

Ключові слова: національна свідомість, зряче кобзарство, громадські товариства, Золотоніська «Просвіта», сільський статутний громадський рух.

Oksana Silka, Larissa Syniavska

Mykhaylo Zlobynets: zolotonoskiy educator national level (1883–1937)

The article is based on extensive factual material covers the major milestones of life and public educational activities of Ukrainian bandura, teacher, leader of the movement for educational Zolotonischyni (modern. Cherkasy region) Mikhail Alexandrovich Zlobyntsya (pen name – Domontovych). The attention is paid to diverse aspects of its activities: organization of student Bandura Ensemble of Kiev in the early twentieth century, publishing Ukrainian books, creating and leading Branch “Prosvita” in Zolotonosha, participation in Ukrainian Red Cross movement and so on.

Indicated that the name Michael Zlobyntsya named one of the Zolotonosha streets (Cherkasy region). His poem “Wake up father, you should not sleep...” translated into Russian and English.

Proved that the life, personal beliefs and legacy of Mikhail Alexandrovich Zlobyntsya is part of a large-scale public cultural and educational movement Naddniprianshchyna. Raising on the surface partially forgotten layer of displays of public initiatives in the area of creation associations of cultural and educational local focus is feasible contribution to the writing of a new, objective history of towns and villages in Ukraine. Research of personal participation of citizens in such processes allows derived from historical oblivion generation of those, whose personal beliefs were formed during the Russian Revolution in 1905, active work took place in the 10–20-ies and forced silence occurred in the 30-ies XX century.

Key words: national consciousness, seeing kobzarstvo, public companies, Zolotonoshska “Prosvita” rural statutory social movement.

Оксана Сылка, Лариса Синявская

Михаил Злобинець: золотонішський просветитель общеукраїнського рівня (1883–1937 гг.)

В статье на основе широкого фактологического материала освещены основные этапы жизни и общественно-просветительской деятельности украинского бандуриста, учителя, лидера общественных организаций на Золотоніщині (совр. Черкасская обл.) Михаила Александровича Злобинца (литературный псевдоним – Домонтович). Акцентировано внимание на разностронних аспектах его деятельности: организация студенческого ансамбля бандуристов в Киеве в начале ХХ в., издание украиноязычных книг, организация и возглавление местной культурно-образовательной организации «Просвіта» в г. Золотоноша, участие в общественной организации Украинский Красный Крест.

Ключевые слова: национальное сознание, кобзарство, общественные объединения, Золотонішская «Просвіта», сельское уставное общественное движение.

¹ Публікація містить результати досліджень проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом №Ф67/27-2016 «Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів: компаративний аналіз».

Сучасний бандурист Віктор Мішалов, людина духовної культури та представник високого мистецтва, наступним чином охарактеризував життя та діяльність М. Злобинця: «Про видатного бандуриста й українського діяча Михайла Злобинця ми знаємо доволі мало, і то переважно завдяки матеріалам, які були надруковані за кордоном і відомі нам лише з джерел Української діаспори, звідки і з'явилося чимало фактичних помилок, які і сьогодні часто повторюються. М. Злобинцев був організатором першого нам відомого зрячого ансамблю бандуристів, автором другого самонавчителя гри на бандурі, а також першого збірника творів для бандури. Таким чином, він зробив значний внесок у розвиток бандурного мистецтва і цим здобув собі вічну пам'ять і подяку від усіх бандуристів».

А що ж історики? Особистість М. О. Злобинця до цього часу комплексно не досліджувалась, хоча, на нашу думку, його життя, культурно-громадська діяльність, літературна та педагогічна спадщина не заслуговують на забуття.

Джерельною основою пропонованих матеріалів стали різноманітні, хоча і нечисельні за видовою та змістовною ознакою, документи: неопубліковані архівні документи; матеріали особистого походження (спогади); звітні матеріали Золотоніського повітового земства Полтавської губернії; літературна спадщина М. О. Злобинця; довідникові видання Полтавської губернії; агітаційні листівки громадсько-політичної організації «Українська Золотоніська Громада», секретарем якої був Михайло Олександрович (такі агітки зберігаються у Російській національній бібліотеці ім. М. Салтикова-Щедрина, м. Санкт-Петербург, Росія; примірники газети «Вільне слово» (м. Золотоноша), ініціатором випуску якої був М. Злобинець; матеріали Золотоніського та Домонтовського краєзнавчих музеїв.

У літературі української діаспори ім'я М. Злобинця побіжно згадується кілька разів. У газеті «Свобода» (США) за 1923 р. серед книг, заборонених радянською владою до вжитку в дитячих установах УСРР, було зазначено і україномовний підручник М. Злобинця «Арифметика»². У 1950 р. у газеті «Український робітник» (США) з'явилася стаття кобзаря Василя Ємця «На добру славу України», де він відзначив позитивний внесок М. Домонтовича (М. Злобинця) у розвиток кобзарського мистецтва³. У виданні Союзу Українців Католиків в Америці «Календар “Провидіння” на 1954 рік» наголошувалося на важливому значенні друкованого «Підручника гри на бандурі»: «Написав його один із кращих тодішніх полтавських кобзарів Микола Злобинців, учитель гімназії в Золотоноші»⁴.

У радянській історіографії ім'я нашого земляка для дослідників залишилося осторонь наукових інтересів істориків. Хоча, заради справедливості, потрібно відзначити той факт, що до роботи О. І. Дей, воно все ж таки потрапило, хоча із помилкою – Микола Злобинців⁵. Саме це ім'я у подальшому використовували у своїх роботах українські науковці.

Для сучасних дослідників культурно-освітніх процесів в Україні першої третини ХХ ст. особистість М. Злобинця теж залишається малодослідженою. Вони згадуть його ім'я побіжно, у контексті інших подій. Маємо статті довідкового характеру в енциклопедичних виданнях – Українській літературній енциклопедії⁶, Енциклопедії сучасної України⁷, Українській музичній енциклопедії⁸, автори яких, сподіваємось, у силу об'єктивних обставин, зазначають невірні біографічні дані. При усій повазі до визнаного дослідника кобзарства Б. М. Жеплинського, його відомості про Михайла Олександровича є неточними, починаючи від імені – Микола Васильович,

² Нищенне української книжки большевиками на Україні // Свобода. – 1923. – 1.11. – С. 3.

³ Ємець В. На добру славу України [Електронний ресурс] / В. Ємець. – Режим доступу: <http://khotkevych.org/tmp/081208161231C.html>.

⁴ Календар Провидіння на 1954 рік. – США, 1953. – С. 136, 139.

⁵ Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів: XVI–XX ст. / О. І. Дей. – Київ, 1969. – С. 234.

⁶ Пономаренко М. Ф. Злобинець (Злобинців) Михайло / М. Ф. Пономаренко // Українська літературна енциклопедія. Т. 2. Д–К. – Київ, 1990. – С. 272–273.

⁷ Жеплинський Б. М. Домонтович Микола / Б. М. Жеплинський // Енциклопедія Сучасної України. Т. 8. Дл–Дя. – Київ, 2008. – С. 256.

⁸ Муха А. І. Домонтович / А. І. Муха // Українська музична енциклопедія. Т. 1. – Київ, 2006. – С. 641.

дати народження – 1886/1887 рр., місця навчання – історичний факультет Київського університету, дати і місяця смерті тощо⁹.

Заради об'єктивності відзначимо, що ім'я М. Злобинця, як автора видань початку ХХ ст., віднайшлося у кількох бібліографічних покажчиках: «Бібліографічний покажчик відсутніх у фонді Державного архіву друку неперіодичних і періодичних видань (1917–1918 рр.)»¹⁰, «Україномовна колекція освітянської літератури у фондах Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (1857–1923 рр.)»¹¹, «Видання “Просвіт” Наддніпрянської України»¹² та у інших.

Як не дивно, але ім'я Михайла Олександровича, призабуте для істориків, не є забутим для представників українського музичного мистецтва. Більш-менш суцільну канву життєвого та творчого шляху М. Злобинця реконструював для української науки бандурист, дослідник кобзарства, композитор та диригент В. Ю. Мішалов¹³, є згадки про кобзаря Домонтовича у виданнях музичної спрямованості та виданнях, у той чи інший спосіб присвячених Т. Шевченку¹⁴. Щоправда, і у них Михайла Олександровича уперто продовжують називати Миколою.

Ім'я Михайла Олександровича було повернуте українцям, а самого його реабілітовано по-

смертно завдяки зусиллям відомого черкаського краєзнавця М. Ф. Пономаренка. Про це дуже стисло зазначено в одному з томів науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»: «Злобинець Михайло Олександрович, 1883 р. н., уродженець м. Золотоноша, українець, б/п. Проживав у м. Золотоноша. Викладач педтехнікуму. ОН ОДПУ 22 жовтня 1928 р. засуджений до 3 р. ВТТ. Реабілітований 26 квітня 1984 р.»¹⁵.

У 2013 р. у рамках розгляду перших друкованих «Шкіл гри для бандури», що знаходяться у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, О. А. Шевченко звернула увагу серед інших і на «Самонавчатель гри на кобзі або бандурі»¹⁶. Черкаська громада у 2013 р. відзначила 130-ті роковини від дня народження М. О. Злобинця принаймні згадкою про нього у довідково-бібліографічному виданні «Календар пам'ятних дат Черкащини на 2013 рік»¹⁷.

У 2012 р. вперше в сучасній історіографії авторами даної наукової розвідки було зроблено спробу комплексного представлення в рамках вузького історико-бібліографічного дослідження нариса про життя М. Злобинця, вибраної бібліографії та кілька його робіт¹⁸. Окремі аспекти нашого дослідження було оприлюднено у 2013 р. у Луцьку під час відзначення 95-ї річниці від часу

⁹ Микола Злобинець // Жеплинський Б. М. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник / Б. М. Жеплинський, Д. Б. Ковальчук. – Львів, 2011. – С. 73.

¹⁰ Бібліографічний покажчик відсутніх у фонді Державного архіву друку неперіодичних і періодичних видань (1917–1918 рр.). – Київ: Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», 2010. – 168 с.

¹¹ Україномовна колекція освітянської літератури у фондах ХДНБ ім. В. Г. Короленка (1857–1923 рр.): путівник. – Кам'янець-Подільський: Вид. ПП Зволейко Д. Г., 2008. – 128 с.

¹² Видання «Просвіт» Наддніпрянської України (1906–1922 рр.) / уклад. С. Л. Зворський. – Київ: Глобус, 1999. – 133 с.

¹³ Мішалов В. Бандурист М. Домонтович – Михайло Злобінцев / М. Мішалов // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. Вип. 17–18. – Івано-Франківськ, 2009–2010. – С. 295–301.

¹⁴ Тарахан-Береза З. Святиня / З. Тарахан-Береза. – Київ, 1998. – С. 248, 520, 521.

¹⁵ Злобинець Михайло Олександрович // Реабілітовані історією: у 27 т. Черкаська область. Кн. 3. – Сміла, 2003. – С. 118.

¹⁶ Шевченко О. А. Перші друковані школи гри для бандури в електронному каталозі відділу формування музичного фонду [Електронний ресурс] / О. А. Шевченко // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 19, т. I. – Рівне, 2013. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Uk_msshr_2013_19\(1\)_58.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Uk_msshr_2013_19(1)_58.pdf).

¹⁷ Календар пам'ятних дат Черкащини на 2013 рік / уклад.: Л. Т. Демченко, Л. Д. Дядик, Т. В. Долгушина. – Черкаси, 2012. – С. 19.

¹⁸ Силка О. Злобинців Михайло Олександрович (1883 – після 20.IX.1937 рр.); Вибрана бібліографія; М. Злобинців “Про землю”; М. Домонтович “Українські революційні пісні” / О. Силка // Золотоніський книгодрук (кінець XIX – початок ХХ ст.). – Черкаси, 2012. – С. 157–190.

заснування Луцького повітового товариства «Просвіта»¹⁹; на IX науковому семінарі «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури, у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX – початку XX ст.», який відбувся у Музеї видатних діячів української культури Л. Українки, М. Лисенка, П. Саксаганського, М. Старицького (м. Київ, 2013 р.)²⁰; на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кобзар єднає Україну» (м. Черкаси, 2014 р.)²¹ та на Всеукраїнській науковій конференції «Київський університет: минуле та сьогодення» (м. Київ, 2014 р.)²².

Культурно-громадський діяч, очільник Золотоніського громадського просвітницького руху, поет та бандурист Михайло Злобинець народився 31 жовтня 1883 р. у м. Золотоноша Полтавської губернії, у родині земського лікаря. Відомо, що його батько, Олександр Іванович (1862 р. н.), походив із православної міщанської (за іншими даними – священицької) родини. Середню освіту здобув у Лубенській гімназії, вищу – на медичному факультеті Університету св. Володимира у період з 1880 до 1890 рр.²³ Навчання в Університеті частково оплачувало Золотоніське земство, як одному із земських стипендіатів.

Усні перекази домонтовчан та золотонісців, які дійшли до нашого часу, містять відомості про те, що Михайло був позашлюбною дитиною О. Злобинця та однієї з його домашніх служниць (покоївки). Батько визнав сина, передав йому своє прізвище, але більше сином не займався.

Усі турботи про виховання, навчання та освіти Михайла узяла на себе сестра його батька – [?] Деркач. Вона проживала у с. Домантово Золотоніського повіту. Дякуючи її турботам, Михайло отримав і середню, і вищу освіту. Вона фінансово підтримувала його під час навчання у Києві. Як говорять сучасні домонтовчани – вона вивела Михайла в люди. Переказують, що взимку сама возила його до столиці на санях по Дніпру. За власний кошт купувала Михайлові необхідні музичні інструменти.

Після завершення гімназійного навчання (ймовірно у м. Черкаси), Михайло Олександрович Злобинець у 1904 р. вступив на фізико-математичний факультет Університету св. Володимира. Наші пошуки особової справи студента Михайла Злобинця не увінчалися успіхом. У звітних матеріалах фізико-математичного факультету ми частково віднайшли лише перелік оцінок Михайла Олександровича, які він отримав «до осені 1906 р.»: аналітична геометрія – 5, диференціальні розрахунки – 3, інтегральні розрахунки – зараховано, вища алгебра – зараховано, «разностное исчисление» – зараховано, фізика – 5, хімія – 4, богослов'я – 4, французька мова – зараховано²⁴. Знаємо, що «за успіхи у навчанні», відповідно до рішення факультету на чолі з П. Я. Армашевським від 20 жовтня 1906 р. Михайло Олександрович був звільнений від плати за навчання у I та II семестрах 1906/1907 та 1907/1908 навчальних роках²⁵. Одразу ж по вступі до Університету Михайло Олександрович

¹⁹ Силка О. Золотоніська «Просвіта»: діяльність одного року / О. Силка // Українське державотворення: проблеми і сучасність : зб. наук. праць. – Луцьк, 2013. – С. 40–47.

²⁰ Силка О. Бандури пісня недоспівана... або внесок Михайла Злобинця (Домонтовича) у популяризацію кобзарського мистецтва у першій третині XX ст. / О. Силка // Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX – на початку XX ст. : IX науковий семінар присвячений до дня народження Михайла Петровича Старицького : матеріали. – Київ, 2013. – С. 116–131.

²¹ Силка О. З. Золотоніська Шевченкіана (80-ті рр. XIX ст. – 1919 р.) / О. З. Силка // Кобзар єднає Україну : Програма Всеукраїнської науково-практичної конференції, Черкаси, Канів, 24–25 квітня 2014 р. – Черкаси ; Канів, 2014. – С. 9; Силка О. З. Золотоніська Шевченкіана (80-ті рр. XIX ст. – 1919 р.) / О. З. Силка // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2013. – Вип. 39 (292). – С. 44–49.

²² Силка О. З. «Інтелегентний кобзар» Михайло Злобинець: життя в умовах радянських реалій / О. З. Силка, Л. І. Синявська // Київський університет: минуле і сьогодення : Програма Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 6 червня 2014 р. – Київ, 2014. – С. 7; Силка О. З. М. О. Злобинець: життя за радянських реалій / О. З. Силка, Л. І. Синявська // Вісник Національного університету ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – № 122. – С. 44–48.

²³ Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 597, арк. 124зв.; Свод журналів XXVI очередного Золотоношського уездного земського собрания 1890 г. – Золотоноша, 1891. – С. 59.

²⁴ Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1782, арк. 13 зв.

²⁵ Там само, спр. 1778, арк. 30–32 зв., 57 зв., 87 зв., 110 зв.

поринув у активне політичне життя – став членом Української соціал-демократичної партії²⁶.

Перший літературний дебют М. Злобинця, принаймні до виявлення інших публікацій, відбувся під час навчання, у 1905 р., на сторінках альманаху молодих українських письменників «Перша ластівка», укладачем якого став відомий український поет М. Чернявський. До цієї збірки увійшло 3 думки авторства Михайла Олександровича, який узяв собі літературний псевдонім М. Домонтович²⁷. Припускаємо, що така публікація стала для 22-річного чоловіка своєрідними визнанням його таланту серед представників літературної братії. Згодом, у 1914–1915 рр., на сторінках часопису «Рідний край» було опубліковано вірші лірично-естетичної спрямованості²⁸.

До студентських років відносяться відомості про організацію Михайлом Олександровичем першого у Києві ансамблю зрячих бандуристів у складі 6 чоловік. Цілком ймовірно, що один із перших публічних виступів ансамблю відбувся у Каневі 1906 р. під час вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка. Влітку 1906 р. (4 червня) Михайло Олександрович записав вірш «Прокидайся батьку, годі тобі спати...» та ремарку до нього у книзі відвідувачів на Тарасовій горі і підписався своїм сценічним ім'ям «кобзар Домонтович»:

Прокидайся батьку, годі тобі спати
Твоя Україна уже ожива!
Розбивають в'язні кайдани і грати,
Із блакиту лине доленька нова.
Прокидайся швидше, стань поміж синами,
Грянем укупі волю добувати!
Годі нам терпіти, брязкати кайданами
Годі під кнутами голови схилять.

Кобзар М. Домонтович

Через рік, 19 липня 1907 р., М. Злобинець знову відвідав Чернечу гору, про що свідчить ще один залишений ним вірш «Батьку, небагато я прошу у тебе...»:

Батьку, небагато
Я прошу у тебе
Даруй мені сили
Вмерти, коли треба
За країну неньку
В час лихий руїни
Бо мене ще часом
Ляна домовина.

Кобзар Домонтович

Після завершення навчання в Університеті, з вересня 1909 р. М. Злобинець приступив до роботи у Золотоніській чоловічій гімназії. Нами встановлено, що у 1912 р. Михайло Олександрович був дійсним членом і входив до Ради правління громадської організації – Золотоніського сільськогосподарського товариства²⁹. Уже знаний у мистецьких колах, він продовжував займатися літературною працею та бандурним співом. Зафіксовано, що до 1917 р. він організував та керував міським хором (капелюю) у складі понад 50 чоловік. Для виступів сам виготовляв бандури та складав думи. «Бандури, які виготовляли учні під його керівництвом, робили з верби, а для дек брали висушену в піску ялину. Кілки також були з дерева, бо М. Домонтович вважав, що металу на інструменті не повинно бути, то він тоді втратить свою автентичність», – так написав про золотоніського бандуриста сучасний дослідник кобзарства Б. Жеплинський³⁰.

У золотоніський період з'явився один з перших україномовних підручників з гри на кобзі «Самонавчатель до гри на кобзі або бандурі» авторства Михайла Олександровича³¹. У післямові до неї М. Злобинець визнав її: «здобутком майже

²⁶ Андрієвський В. З минулого (1917-ий рік на Полтавщині) / В. Андрієвський. – Берлін, 1921. – Т. II. – С. 77; Держархів Черкаської обл., ф. Р-5625, оп. 1, спр. 1908, арк. 14.

²⁷ Домонтович М. Минулась давнина, година кривава...; Повіяв низовий і море сонце пригріло; Море / М. Домонтович // Перша ластівка. – Херсон, 1905. – С. 101–102.

²⁸ Домонтович М. Саме страшне / М. Домонтович // Рідний край. – 1914. – № 3. – С. 7; Домонтович М. [Я хотів би, щоб звуки у мене лились...] / М. Домонтович // Рідний край. – 1914. – № 6. – С. 13; Домонтович М. Весняна пора / М. Домонтович // Рідний край. – 1915. – № 1. – С. 3.

²⁹ Г-н С. Общее собрание членов Золотоношского сельскохозяйственного общества / С. Г-н // Вестник Золотоношского сельскохозяйственного общества. – 1912. – № 14. – С. 5.

³⁰ Микола Злобинець // Жеплинський Б. М. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник / Б. М. Жеплинський, Д. Б. Ковальчук. – Львів, 2011. – С. 73.

³¹ Домонтович М. Самонавчатель до гри на кобзі або бандурі. Ч. 1–2 / М. Домонтович. – Одеса : Діло, 1913–1914 рр.

трирічної праці та знайомства з кобзарями»³². Встановлено, що роботу над написанням підручника Михайло Олександрович проводив уже за своїх студентських років, зокрема у часописі «Рідний край» за 1908 р. повідомлялось наступне: «Опріч великого підручника до гри на кобзі, зложеного д-єм Г. Хоткевичем, лаштує до друку свій коротенький підручник до гри на кобзі д. Злобінцев»³³.

Михайло Олександрович, як засвідчили подальші події, активно переймався питанням запровадження української мови у навчанні дітей українців. Проблеми реорганізації шкільної освіти, принаймні початкової, він намагався підіймати як гласний на засіданнях Золотоніських повітових земських зборів³⁴. У 1913 р. його було обрано членом земської шкільної комісії/училищної ради, яка займалася розглядом питання про реорганізацію шкільної мережі повіту³⁵.

Невдовзі після початку військових дій у Першій світовій війні додому почали повертатися поранені та фізично скалічені солдати. Золотоніське земство так само, як і інші українські земства, почало розробляти програми щодо реабілітації цих солдат. Висловлювалися і реалізовувалися різні проекти: безкоштовне навчання з основ сільського господарства, городництва, садівництва, практичних курсів з основ різних видів ремесел і т. і. У звітних матеріалах Золотоніського земства за 1916 р. ми знайшли пропозицію М. Злобинця про можливість організації музичної школи-притулку для воїнів-інвалідів³⁶. У ній Михайло Олександрович пропонував особисто безкоштовно навчати гри на музичних інструментах колишніх солдат. Для реалізації проекту потрібне було приміщення і кошти на його

утримання. На жаль, розміри фінансових статків Золотоніського земства не дозволили пристати на це клопотання.

Джерельні матеріали свідчать, що у 1914 р. М. О. Злобинець співпрацював із Полтавською ученою архівною комісією. На нього було покладене завдання опрацювати зміст місцевого архіву Золотоноші³⁷. Перші історико-популярні статті з історії Золотоноші авторства М. Злобинця датуються 1910 р. Припускаємо, що співпраця з Комісією стимулювала і появу низки інших публікацій³⁸. Аналіз їхнього змісту засвідчив патріотичне ставлення М. Злобинця до давньої історії міста.

Зміна суспільно-політичних орієнтирів у країні у 1917 р. позначилася і на організованому культурно-просвітницькому громадському рухові. Тема виникнення та функціонування регіональних громадських осередків на Полтавщині у період визвольних змагань 1917–1921 рр., і у Золотоніщині зокрема, на сьогодні залишається ще малодослідженою. Між тим, без опрацювання регіонального матеріалу неможливо реконструювати об'єктивну історію статутних громадських об'єднань в Україні. Одним із наслідків лютневих подій 1917 р. стало поживавлення політично- та культурно-національного руху в Золотоноші. За інформацією місцевих дослідників, у місті з 1906 р. існувала громадсько-політична організація «Громада», очолювана М. Злобинцем.

Інституційне оформлення «громадівців» ми фіксуємо уже станом на початок 1917 р. Принаймні, спираючись на кілька збережених агіт-листів до жителів Золотоноші та повіту, які підписані «Золотонішська Українська Громада», та тексту проекту «Статуту Золотоніської Укра-

³² Домонтович М. Самонавчателъ до гри на кобзі або бандурі. Ч. 1 / М. Домонтович. – Одеса: Діло, 1913. – С. 16.

³³ Підручник до гри на кобзі // Рідний край. – 1908. – № 9. – С. 12.

³⁴ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию 52-й очередной сессии за 1915 год. – Золотоноша, 1917. – С. 3. – Разд. паг.

³⁵ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию 52-й очередной сессии за 1915 год. – Золотоноша, 1917. – С. 16. – Разд. паг.

³⁶ Гласного М. А. Злобинцева – о приюте-музыкальной школе для героев-инвалидов // Журналы Золотоношского уездного земского собрания 52-й очередной сессии, заседания 15 и 16 ноября 1916 г. – Золотоноша, 1917. – С. 12–17.

³⁷ Описание архивов Полтавской губернии // Отчет Полтавской ученой архивной комиссии за 1914 год / сост. И. Ф. Павловский. – Полтава, 1915. – С. 8.

³⁸ М. Д. Кое-что из прошлого г. Золотоноши (продолжение) / М. Д. // Вестник Золотоношского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1910. – № 10, 23 марта. – С. 2; М. Д. Дещо з минулого Золотоноші / М. Д. // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 27, 23 вересня. – С. 1–2.

їнської громади» вже як майбутньої проукраїнсько налаштованої громадсько-політичної організації. Мета нового об'єднання полягала у «чисто організаційному характері: з'єднати та зв'язати з Головною Українською Громадою дуже численні та поки що і дуже розрізнені частини як українського народу, так і свідомої української інтелігенції»³⁹. Хочемо зауважити, що на одній із листівок, яка датована ймовірно березнем 1917 р., і закликала жителів міста записуватися солдатами до українських полків у Києві, зазначено: «Записуватись можна: г. Золотоноша. Писарь Ради Золотонішської Української Громади М. А. Злобінцев (Земська Управа, або Золотонішська хлоп'яча Гимназія)»⁴⁰.

Нова позапартійна просвітницька організація «Просвіта» у м. Золотоноша постала у квітні 1917 р. знову ж таки завдяки зусиллям громадських діячів на чолі з М. О. Злобинцем та А. М. Лівичим (з 1926 р. – Президент УНР в екзилі). Її організаційне становлення відбулося внаслідок відходу частини членів із «Золотонішської Української громади». І. Танчич вбачає причинами відокремлення «просвітян» від «громадівців» «бажання не допустити підпорядкування загальнонаціональних інтересів вузькопартійним, зберегти єдність національного руху»⁴¹. Надалі «Громада» продовжувала функціонувати вже як громадсько-політична організація. Зокрема, є відомості, що «у травні 1917 р. з її ініціативи було утворено Золотоніську повітову раду, як крайовий орган Центральної Ради», до якого увійшли представники від «Громади», «Просвіти» та делегати від українських партій⁴².

Раду правління Золотонішської «Просвіти» очолив М. Злобинець. Дієвим засобом інформування жителів міста та повіту про створення і напрями діяльності нового громадського об'єднання став україномовний часопис «Вільне слово», який видавався спільно із Золотонішським кооперативним товариством. З 1 липня 1917 р. газета виходила вже двічі на тиждень. Встанов-

лено, що протягом 1917–1918 рр. вийшло понад 60 номерів, принаймні матеріал за червень (26.06.1918 р.) частково введено до українського історіографічного простору. На сторінках «Вільного слова» з'являлися публікації, які у своїй більшості пропагували ідеї освіти серед населення України, розвиток національної школи та виховання, українізацію місцевої церкви на принципах автокефалії, призначення на посади єпископів лише українців за походженням, проведення літургій українською мовою тощо. Газета інформувала населення Золотонішського повіту про відкриття сільських «Просвіт» та бібліотек, реорганізацію та створення нових українських шкіл/гімназій (с. Чорнобай, с. Велика Бурімка, с. Мойсенці тощо), розміщувала поетичні твори.

Серед громадсько-політичних акцій, які вдалося провести «Просвіті» у 1917 р., відзначимо організацію масштабного, у межах м. Золотоноші, 21 травня 1917 р., Дня українського національного фонду. Нагадаємо, що Національний фонд було створено з метою накопичення добровільних внесків для фінансування діяльності Центральної Ради. Про організацію «Просвітою» спільно з іншими патріотичними об'єднаннями Золотоноші Дня українського національного фонду свідчить повідомлення самого М. Злобинця «Про день національно фонду 21 травня»⁴³. З нього, зокрема, ми дізнаємося про функціонування у ній, у 1917 р., кількох українофільських організацій: «Просвіта», жіноче товариство «Праця», Осередок військового клубу імені Гетьмана П. Полуботка та Товариство артистів-аматорів. Так, у Золотоніському міському саду (парку) було організовано велике свято із продажем легкої їжі та напоїв. На святі публіку розважав оркестр духової музики Золотонішської чоловічої гімназії, силами членів Товариства артистів-аматорів показано виставу. Там же було розміщено ятку-кіоск, у якій продавали книги, брошури та листівки «Просвіти», а також 6 кухлів для збору грошей на підтримку Центральної Ради.

³⁹ Брати Українці вільні громадяне Російської Держави! – Золотоноша, 1917. – 1 л.; Статут Золотонішської Української Громади. – Золотоноша, 1917. – 2 с.; Брати Українці! – Золотоноша, 1918? – 1 л.

⁴⁰ Народе Український! – Золотоноша, 1917. – 1 л.

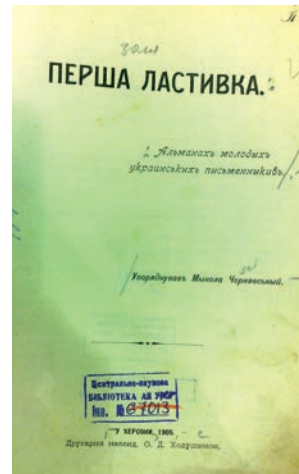
⁴¹ Танчин І. Переслідування «Просвіт» більшовиками в роки визвольних змагань (1917–1920) / І. Танчин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Київ, 2010. – Вип. 19. – С. 572.

⁴² Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотонішського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси, 2008. – С. 33, 115.

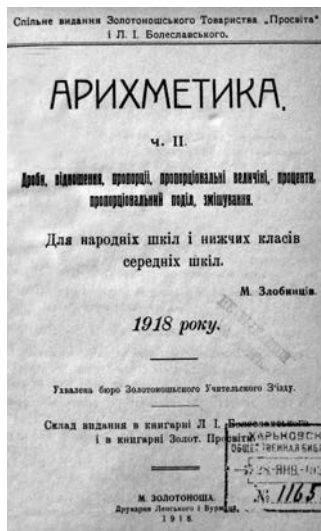
⁴³ Злобинців М. Правоздання. Про день національно фонду 21 травня / М. Злобинців // Вільне слово. – 1917. – № 4, 24 червня. – С. 3.

Злобинець Михайло
Олександрович
(з фондів
Домантівського
народного
краєзнавчого музею)

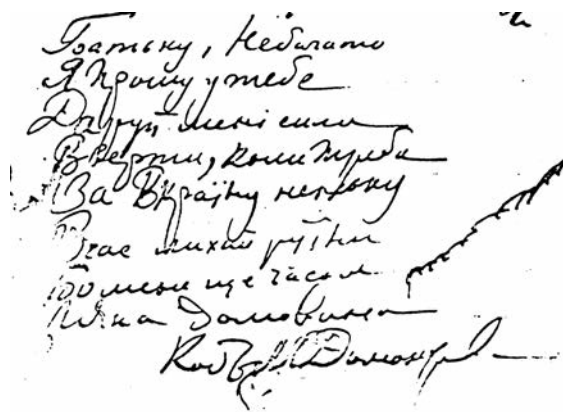

Титульний аркуш
альманаху молодих
українських
письменників
«Перша ластівка»
(Херсон, 1905 р.)
З фондів Національної
бібліотеки
ім. В. Вернадського

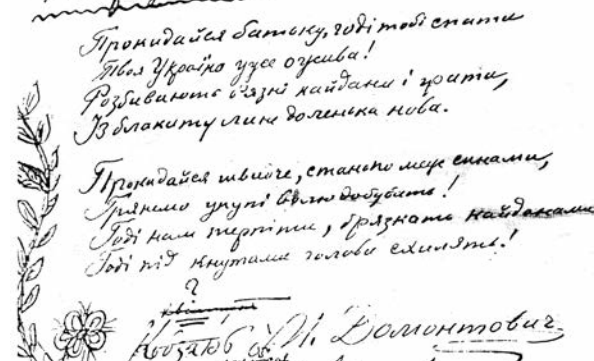

Кобзар М. Домонтович
(з приватної колекції
В. Мішалова)

Титульний аркуш
підручника
М. Злобинця
«Арихметика. Ч. II»
(Золотоноша, 1918)
З фондів Харківської
державної наукової
бібліотеки
ім. В. Г. Короленка

1906 року люнь 7.

Рукопис віршів М. Злобинця за підписом
«Кобзар Домонтович». 1906 та 1907 рр.
(з фондів Золотоніського
краєзнавчого музею)

Титульний аркуш
підручника
М. Домонтовича
«Самонавчатель
до гри на кобзі
або на бандурі».
Том 1 (Одеса, 1913)
З фондів Національ-
ної бібліотеки
ім. В. Вернадського

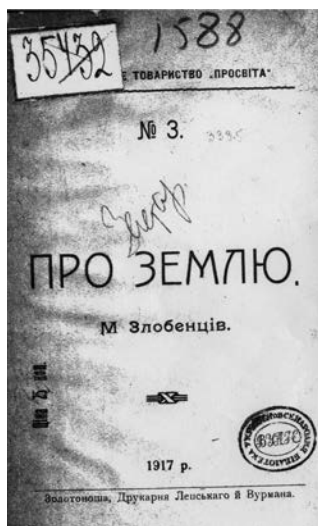

Титульний аркуш збірки «Українські революційні пісні 1905 р. і раніше» за упорядкування М. Злобинця (Золотоноша, 1917) з фондів Національної бібліотеки ім. В. Вернадського

Капела бандуристів м. Золотоноша (з фондів Золотоніського краєзнавчого музею)

Титульний аркуш видання М. Злобинця «Про землю» (Золотоноша, 1917) з фондів Національної бібліотеки ім. В. Вернадського

Золотоніська чоловіча гімназія. Випуск 1915/1916 рр. Михайло Злобинець – по центру (з приватного архіву В. Д. Кобякова)

Золотоніський педагогічний технікум. м. Золотоноша, 1926/1927 рр.
 Михайло Олександрович Злобинець у другому ряді, 4 зліва
 (з приватного архіву Н. Ю. Силки)

У результаті проведення свята «Просвіта» отримала чистого прибутку 1434 р. 31 к. Ці гроші, хоча і збиралися для передачі їх до Києва, відповідним рішенням Ради «Просвіти» було залишено на місці, оскільки «Просвіті» дуже потрібні гроші». Як у такому випадку оцінити рішення Товариства? Історик П. Гай-Нижник наступним чином підсумував результати проведення Дня національного фонду в Україні: «Загалом по Україні та поза її межами відгукнулися тисячі національно свідомих людей, але суми, віддані ними у фонд керівного органу української революційної демократії, були мізерними»⁴⁴.

Варто відзначити україномовне видання «Вісті з «Просвіти»», презентоване золотоніській публіці 21 травня 1917 р., у День національного фонду, на першій сторінці якого було сформульовано гасло організації – «Допомога просвіті рідного темного народу».

19 червня 1917 р. Рада «Просвіти» ухвалила рішення про початок збору інформації про діючі у Золотоніському повіті сільські просвітницькі

об'єднання та анонсувала підготовку до проведення низки публічних лекцій «про автономію України і інші справи, цікаві для нашого народу». Відповідно до зібраної інформації, станом на початок вересня 1917 р. у містах, містечках та селах Золотоніського повіту діяло 29 осередків «Просвіти»: у сс. Безпальче, Білоусівка, Богодухівка, Богущова Слобідка, Великий Хутір, Велика Бурімка, Гельмязів, Дмитрівка, Деньги, Домантово, Демки, Дунипівка, Іркліїв, Жовнине, Кропивна, Коробівка, Золотоноша, Вереміївка, Ліпляве, Матвіївка, Мойсенці, Малі Канівці, Митьки, Москаленки, Троїцьке, Слюзчина Слобідка, Піщана, Прохорівка та Чорнобай. Їхню діяльність намагалася координувати рада спілок «Просвіт» (утворена 10 вересня 1917 р.), до якої входили ідейні натхненники Золотоніської «Просвіти» М. Злобинець, Козловський, Є. Воропай, К. Міщенко, Ігнатівський та інші громадські діячі Золотоніщини⁴⁵. До цієї ради входили представники від 12 сільських і 13-ї Золотоніської міської «Просвіти».

⁴⁴ Гай-Нижник П. День Українського Національного фонду – перший революційний добровільний податок Центральної Ради / П. Гай-Нижник // Пам'ять століть. – 2007. – № 1. – С. 107–115.

⁴⁵ Список «Просвіт» в Золотоніському повіті // Вільне Слово. – 1917. – № 30. – С. 3.

І все ж таки основна мета Товариства полягала у поширенні знань серед народу через запровадження системи позашкільної та шкільної освіти, організацію публічних лекцій, друк і розповсюдження популярної літератури не лише у місті, а головним чином, у сільській місцевості. «Зараз нам теж без краю потрібно якнайшвидше та якнайкраще просвітити наш темний рідний народ, зазнайти його з тими питаннями, які хвилюють весь мир, в яких неодмінно повинен добре розбиратися кожен громадянин того народу, який не хоче знову попасти у неволю, знову стати чужим поприхачем та приймаком у своїх рідній хаті»⁴⁶, – так писали просвітяни, закликаючи до організації сільських просвітних організацій.

З метою ознайомлення широких верств населення з актуальними питаннями сьогодення М. Злобинцем було започатковано видавничий проект «Видання Золотоніського товариства «Просвіта»». Нами встановлено репертуар новоствореної видавничої серії, принаймні перші 8 книг. Це:

1. Статут Товариства «Просвіта», заснованого в пам'ять Тараса Шевченка / [уклад. М. Злобинець]. – Золотоноша : друк. Гольденберга, 1917. – 7 с. – (№ 1);

2. «Вісті з «Просвіти». – (№ 2);

3. Злобенців М. Про землю / М. Злобенців. – Золотоноша : друк. Лепського й Вурмана, 1917. – 18 с. – (№ 3);

4. Злобенців М. Автономія України / М. Злобенців. – Золотоноша : друк. Лепського й Вурмана, 1917. – 24 с. – (№ 4);

5. Злобинців М. Найкращі здобутки Великої Французької Революції (1792–1795 рр.) / М. Злобинців. – Золотоноша : друк. Лепського й Вурмана, 1917. – 15 с. – (№ 5);

6. Українські революційні пісні 1905 р. і раніше / зібрав М. Домонтович. – Золотоноша: тип. Рабіновича і Шефтеля, 1917. – 16 с. – (№ 6);

7. Домонтович М. Дрібнички: (З натури або з людських переказів) / М. Домонтович. – Золотоноша : Вид. Золотоношського т-ва «Просвіта», 1917. – 15 с.;

8. Шелухін С. На пекучі теми / С. Шелухін. – Золотоноша, 1918. – 15 с. – (Видання Золотоношського товариства «Просвіта»).

У 1917 р. з'явилися у пресі перші рецензії на праці М. Злобинця. Зокрема, на «Автономію України»⁴⁷, «Найкращі здобутки Великої Французької революції (1792–1795 рр.)»⁴⁸, «Українські революційні пісні 1905 р. і раніше» В. Дубровського⁴⁹ та «Про землю» А. Яковліва⁵⁰.

«Просвіта» мала свою книгарню на одній із центральних вулиць м. Золотоноша – вул. Кременчуцькій, у якій кожен охочий міг придбати весь асортимент книжкової продукції Товариства. 5 липня 1917 р. газета «Вільне слово» писала: «Спрос на книжки небувалий. Що виходе з друкарень, те зараз же розхватається, розкуповується майже на місці, до сел же ледве-ледве та й то коли-не-коли дійде що-небудь, а селам сі зрозумілі книжки найпотрібніші». Золотоніська «Просвіта» стимулювала сільські «Просвіти» організувати продаж літератури на місцях, надаючи видання на комісію зі знижкою 10%: «Сим ви допоможете поширенню книжок поміж селянами, сим ви самі трохи заробите, а головне дасте змогу Золотоношській Просвіті видати ще кілька книжок, потрібних для народа в сей урочистий час, коли сам народ повинен скувати свою долю, як не хоче зостатись у темряві та неволі. Подбайте ж про рідний народ, сільські Просвіти. Се ваш святий національний обов'язок!»⁵¹.

⁴⁶ [Без назви] // Вільне слово. – 1917. – № 7. – С. 1.

⁴⁷ Дубровський В. М. Злобенців. Автономія України. Золотоношська «Просвіта». Стор. 24, ц. 30 коп., 1917 р. / В. Дубровський // Книгарь: літопис українського письменства. – 1917. – Чис. 2, жовтень. – Стлб. 65.

⁴⁸ Дубровський В. М. Злобинців. Найкращі здобутки Великої Французької революції (1792–1795 рр.). Видання Золотоношської Просвіти, 1917 р., № 5. Стор. 15, ціна 15 коп. / В. Дубровський // Книгарь: літопис українського письменства. – 1917. – Чис. 4. – Стлб. 199.

⁴⁹ Д-кий В. Українські революційні пісні 1905 р. і раніше. Зібрав М. Домонтович. Видання Золотоношської «Просвіти», 15 стор., 15 коп. / В. Д-кий // Книгарь: літопис українського письменства. – 1917. – Чис. 2. – Стлб. 151–152.

⁵⁰ Яковлів А. М. Злобенців «Про землю». Видання Золотоношського Т-ва «Просвіта». № 3, 1917 р. Ціна 25 коп. / А. Яковлів // Книгарь: літопис українського письменства. – 1917. – Чис. 4, грудень. – Стлб. 187.

⁵¹ [Без назви] // Вільне слово. – 1917. – № 7. – С. 1–2.

Стосовно діяльності Золотоніської «Просвіти» після 1917 р. маємо лише припущення. Постійні зміни суспільно-політичних орієнтацій у місті протягом 1918 та 1919 рр. звичайно не сприяли налагодженню продуктивної роботи Товариства. Принаймні з другої половини 1918 р. не зафіксовано активних дій з боку «Просвіти».

Отже, можемо констатувати, що Михайло Олександрович Злобинець був активним учасником усіх громадських та культурно-освітніх заходів Золотоніщини, до яких мав змогу долучитися, був активним виразником українських національних інтересів, людиною з прогресивним світоглядом. У нашому розпорядженні є характеристика на Михайла Олександровича, яку було використано у ході радянського слідства в якості свідчення його нібито контрреволюційної діяльності: «Будучи викладачем Золотоніського Педтехнікуму, Злобинець щоразу під будь-якими приводами намагався навіювати учням шовіністичні погляди. Щорічно ним організовувалися екскурсії до могили Т. Г. Шевченка по Дніпру, при цьому усі учасники екскурсій ділились ним на курені і т. п. і вся поїздка супроводжувалася співами шовіністичних пісень та загалом мала вигляд старо-козацького походу. Шовіністичні настрої Злобинця настільки були явними, що його називали не інакше як «козак»⁵².

Ще один пласт життя М. Злобинця, на який варто звернути увагу – політичний. Маємо два сюжети: перший, як було вище зазначено, ще у студентські роки він став членом УСДРП; другий – у 1917 р. висувався як кандидат у депутати до Установчих зборів від самостійників. Свідоме виконання обов'язків і стала громадянська позиція забезпечили М. Злобинцю широке коле знайомих по усій території України. Цей сюжет в українській історіографії презентувала О. Кривицька, спираючись на спогади М. Міхновського: «Участь у виборах до Установчих зборів брали і самостійники, котрі в деяких округах приєдналися до блоку українських соціалістів. Наприклад, у Полтаві кандидатами до зборів значилися В. Андрієнко, М. Злобинців (колишній член УСДРП), М. Міхновський,

О. Макаренко. Афіша з програмою самостійників була підготовлена й надрукована в Золотоноші М. Злобинцевим»⁵³.

Життєву канву М. Злобинця після 1917 р. ми можемо реконструювати у загальних рисах лише на основі матеріалів карної справи, яка зберігається у Державному архіві Черкаської області⁵⁴.

Отже, відповідно до рукопису Михайла Олександровича: «з осені 1917 і по весну 1918 р. у Золотоноші розпочався період появи різних військових загонів, політичне забарвлення яких для мене було невідомим». Восени 1917 р. Михайло Олександрович, як учитель Золотоніської чоловічої гімназії, потрапив у перебіг певних подій, внаслідок яких у 1928 р. був звинувачений у свідомому озброєнні учнів. За його словами «Золотоніська “селянська спілка”» виписала з Києва зброю – гвинтівки і патрони для захисту від кулаків, так мені говорив Гайдамак Василь, голова «селянської спілки». У момент привозу цієї зброї приміщення селянської спілки та демократичного земства були зачинені, тому вона була тимчасово складена у вестибюлі гімназії та у той же день вивезена «селянськими спілками». На організованих зборах батьків з учителями гімназії дії Михайла Олександровича було виправдано. За цим сюжетом, щоправда вже перенесеним у часі, Михайлу Олександровичу радянською владою було пред'явлене перше звинувачення: «Використовуючи свій авторитет і непримиримо вороже ставлячись до більшовизму, Злобинець у 1918 р., під час наступу частин Червоної гвардії (перший прихід радянської влади до Золотоноші був у січні–лютому 1918 р. – *Авт.*) на Золотоношу з боку Кнотопи–Бахмача, організував та озброїв загін з учнів Золотоніської гімназії, з якими виступив на м. Золотоношу з метою запобігання наступу більшовиків. У зіткненні з більшовиками загін було розбито»⁵⁵.

З часу оголошення влади гетьмана П. Скоропадського, з квітня 1918 р. М. Злобинець, за його словами, кілька місяців не проводив жодної діяльності, ховаючись від можливого арешту. І все ж таки перший його арешт стався влітку

⁵² Держархів Черкаської обл., ф. 6525, оп. 1, спр. 1908, арк. 16.

⁵³ *Кривицька О.* Партійний досвід української інтелігенції (1917–1918 рр.) / О. Кривицька // Центральна Рада і український державотворчий процес. Ч. II. – Київ, 1997. – С. 338–339.

⁵⁴ Держархів Черкаської обл., ф. Р-5625, оп. 1, спр. 1908.

⁵⁵ Там само, арк. 4 зв.

1918 р.: «був арештований і поставлений під варту. Ніхто мене не допитував й ніякого звинувачення не висував. Просидів я не більше 1½ місяця, а потім за ліквідації Гетьманщини, звільнений повстанцями»⁵⁶ (гетьманська влада у Золотоноші була повалена у листопаді 1918 р. – *Авт.*).

Наприкінці грудня 1919 р. у Золотоноші остаточно закріпилася радянська влада. Далі були останні вісім років більш-менш зовні спокійного життя. Михайло Олександрович сконцентрував свої сили лише на учительстві та дозволений громадській роботі. У другій половині 1920-х рр. він став членом Українського Червоного Хреста, зокрема його Центрального Комітету та Окружного Черкаського комітету. Це нове громадське об'єднання постало у квітні 1918 р. з ініціативи Всеукраїнського з'їзду лікарів у Києві на базі існуючих в Україні місцевих товариств Російського Червоного Хреста. Захопившись новою для себе справою, Михайло Олександрович регулярно відвідував засідання Центрального Комітету у м. Харків (на той час столиця УСРР), був особисто знайомий із редактором часопису «Вісті ВУЦВК» Євгеном Івановичем Касяненком та його братом Андрієм Івановичем.

10 березня 1928 р. відбувся черговий арешт М. Злобинця за звинуваченням, на цей раз у тому, що він «будучи антирадянським комісаром, працюючи у «Червоному Хресті», ...використовував Червоний Хрест для антирадянської влади, зв'язуючись з контрреволюційним елементом»⁵⁷. 31 березня 1928 р. відповідно до постанови прокурора Шевченківської округи карну справу проти Михайла Олександровича було припинено, оскільки «в процесі слідства не було зібрано достатньо даних для передачі Злобинця М. О. під суд й зібрати такі не має можливості». Не зважаючи на це, 18 травня 1928 р. постановою особливої наради при колегії ОДПУ М. Злобинцю було призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки у перебуванні у концтаборі на о. Соловки відповідно до статті 58, п. 10 Карного кодексу. На факт подання касаційної скарги 22 жовтня 1928 р. особливої нарада при колегії ОДПУ переглянула справу Михайла Олександровича від 18.05.1928 р.

Висновок був, як ми сьогодні розуміємо, передбачений – попереднє рішення залишити в силі.

Відбувши перший термін покарання, М. Злобинця відповідно до рішення особливої наради від 15 травня 1931 р. було виселено на 3 роки до Північного краю. Є відомості про те, що у засланні працював кіномеханіком. Через 2 роки, 22 грудня 1933 р., рішенням трійки ОДПУ Північного краю М. Злобинець було звинувачено за статтею 58, п. 10 і вдруге позбавлено волі строком до 5 років. 20 вересня 1937 р. рішенням трійки НКВС Північного краю М. О. Злобинця засудили до вищої міри покарання – розстрілу. Йому було 53 роки.

Земляк Михайла Олександровича, знаний красзнавець В. Почепцов, який мав змогу спілкуватися із його дружиною, у наступних словах описав день його смерті: «А Михайло Олександрович, працюючи в Соловецькому таборі в культосвіті, одного разу не втримався, і поділився спогадами про Україну. Стукач відразу доніс. І М. О. Злобинця «пустили з гірки». Він загинув при падінні. Тіло пошматували собаки. Така кара називалася «спробою втечі»⁵⁸.

Питання про реабілітацію Михайла Олександровича було підняте у березні 1988 р. директором Золотоніського краєзнавчого музею М. Ф. Пономаренком. У відповідності до рішення прокуратури Черкаської області від 12 червня 1989 р. М. О. Злобинця було реабілітовано на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи з відновлення справедливості стосовно жертв репресій, які мали місце у період 30–40-х та на початку 50-х років».

Дружиною Михайла Олександровича Злобинця була Марія Микитівна Тищенко. Її батьківщиною було с. Плешкани Золотоніського повіту. За переказами, Марія співала у Золотоніському хорі, керівником якого був Михайло Олександрович. Родина виховувала сина – Юрія, який народився 1918 р. у с. Домантово Золотоніського району. Є свідчення, що в родині була народжена ще і дівчинка Марія. Про Марію Злобинець відомо наступне: «родом з Домонтова біля Золотоноші, навчалась в одному з медичних вузів; була дружиною знаного українського психіатра і невропатолога Антіна Лук'яненка»⁵⁹.

⁵⁶ Держархів Черкаської обл., ф. Р-5625, оп. 1, спр. 1908, арк. 5.

⁵⁷ Там само, арк. 1.

⁵⁸ *Почепцов В.* Він жив з народом / В. Почепцов // Златокрай (Золотоноша). – 1993. – 6 жовтня. – С. 2.

⁵⁹ *Ганіткевич Я.* Українські лікарі-вчені першої половини ХХ ст. та їхні наукові школи / Я. Ганіткевич. – Львів, 2002. – С. 457.

Відповідно до збережених документів у Центральному архіві міністерства оборони Російської Федерації знаємо, що до лав Червоної армії Юрія Михайловича Злобинця було призвано 3 травня 1941 р. Устьянським РВК Архангельської області. Цей факт є свідченням того, що після етапування Михайла Олександровича на о. Соловки, його дружина та син поїхали за ним. Доля Юрія теж виявилася трагічною. Він пропав без вістей у січні 1942 р. У листі одного з його товаришів було написано, що останній раз його бачили 26 вересня 1941 р.⁶⁰

Після Другої світової війни Марія Микитівна Злобинець переїхала до м. Дніпропетровська (тепер м. Дніпро) (за іншими даними до м. Дніпродзержинськ (нині- Кам'янське), у якому і завершила своє земне життя. У 1978 р. приїздила до с. Домантово, зустрічалася з В. Ф. Почепцовим, якому і розповіла про останні дні життя Михайла Олександровича.

На наш погляд, достатньо «справжній» образ золотоніського просвітника зберігся у В. Н. Андрієвського: «На мою превелику радість напередодні мого виїзду до мене завітав мій університетський товариш і великий приятель, Михайло Злобинець, навчитель математики в Золотоноській гімназії, повітовий і губернський гласний, і комісар освіти в Золотоноському повіті. Я його дуже любив і шанував за його милу вдачу. Розумний, інтелігентний, колосальної енергії і роботоздатності чоловік, він мав м'яжку і ліричну, але разом з тим і уперту вдачу, і щире українське серце. Чудово співав і грав на бандурі, робив бандури сам і вчив грати своїх учеників. Видав не тільки український підручник до навчання арифметики, але й школу до гри на бандурі. Збирався одкрити майстерню укра-

їнських музичних інструментів. Його знав і шанував за народню роботу цілий Золотоноський повіт. Колишній український соціал-демократ за студентських часів, він тоді, коли його партія прийшла до влади, не пішов за нею і за її демагогічними гаслами, а пристав натомість до українських націоналістів, «шовіністів» і «куркулів», словом, узяв на плечі тяжкий тягар служби своїйому народові, а не спокусився на принадну ілюзію влади над ним. Се був щирий приятель, помічник і порадник у моїй комісарській роботі. Він віз із собою на з'їзд⁶¹ також чимало матеріалів, і ми рішили в разі чого разом боротися і боронитися до останнього. ... Цікава се була подорож! Мій Михайло все веселий і привітний з добрим куснем золотоноського сала і сірим вовняним одягом золотоноського ж виробу у саморобній валізі...»⁶².

Іменем Михайла Злобинця названа одна із вулиць м. Золотоноша (Черкаська область). Його вірш «Прокидайся батьку, годі тобі спати...» перекладений російською та англійською мовами.

Життєвий шлях, особистісні переконання та спадок Михайла Олександровича Злобинця є складовою масштабного громадського культурно-просвітницького руху Наддніпрянщини. Підняття на поверхню призабутого пласту проявів громадської ініціативи у сфері створення об'єднаних культурно-просвітницького спрямування на місцях є посильним внеском у написання нової, об'єктивної історії міст і сіл України. Дослідження персональної участі громадян у таких процесах дозволяє вивести з історичного забуття покоління тих, чий особистісні переконання формувалися у період російської революції 1905 р., активна діяльність відбувалася у 10–20-ті рр. і вимушене мовчання настало у 30-ті рр. ХХ ст.

References

1. Andriyevs'kyu, V. (1921) *Z mynuloho (1917-yy rik na Poltavshchyni)* (Vol. II). Berlin: Ukrayins'ke slovo. [in Ukrainian].
2. (1917). [Bez nazvy]. *Vil'ne slovo – Free word*, 7, 1–2. [in Ukrainian].
3. (2010). *Bibliohrafichnyy pokazhchik vidsutnikh u fondi Derzhavnoho arkhivu druku neperiodychnykh i*

periodychnykh vydan' (1917–1918 rr.). Kyiv: Derzhavna naukova ustanova “Knyzhkova palata Ukrayiny imeni Ivana Fedorova”. [in Ukrainian].

4. (1917). *Braty Ukraintsi vil'ni hromadyane Rosyis'koi Derzhavy! Zolotonosha*. [in Ukrainian].

5. (1918?). *Braty Ukraintsi! Zolotonosha, 1918?* [in Ukrainian].

⁶⁰ Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации, ф. 58, оп. 9775, д. 791, л. 339 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.obd-memorial.ru/html/info.htm?id=64000751>; Злобинець Юрій Михайлович // Книга пам'яті України. Черкаська область. Т. 3. – Київ, 1995. – С. 530.

⁶¹ Всеукраїнський з'їзд комісарів освіти, 11 липня 1918 р.

⁶² Андрієвський В. З минулого (1917-ий рік на Полтавщині) / В. Андрієвський. – Берлін, 1921. – Т. II. – С. 77–78

6. Zvors'kyy, S. L. (Comp). (1999). *Vydannya "Prosvit" Naddniprovians'koyi Ukrayiny (1906–1922 rr.)*. Kyiv: Hlobus. [inUkrainian].
7. (1918). Vseukrayins'kyy z'yizd komisariv osvity, 11 lypnya. [inUkrainian].
8. Hay-Nyzhnyk, P. (2007). Den' Ukrayins'koho Natsional'noho fondu – pershyi revolyutsiynny dobrovil'nyy podatok Tsentral'noyi Rady. *Pam'yat' stolit' – Memory of centuries*, 1, 107–115. [in Ukrainian].
9. Hanitkevych, Ya. (2002). *Ukrayins'ki likarivcheni pershoi polovyny XX st. ta yikhni naukovi shkoly*. L'viv. [inUkrainian].
10. (1917). Glasnogo M. A. Zlobintseva – o priyutemuzykal'noy shkole dlya geroev-invalidov. *Zhurnaly Zolotonoshskogo uezdnogo zemskogo sobraniya 52-y ocherednoy sessii, zasedaniya 15 i 16 noyabrya 1916 g.* (pp. 12–17). Zolotonosha. [inRussian].
11. G-n, S. (1912). Obshchee sobranie chlenov Zolotonoshskogo sel'skokhozyaystvennogo obshchestva. *Vestnik Zolotonoshskogo sel'skokhozyaystvennogo obshchestva*, 14, 5. [inRussian].
12. Holysh, H. M., Holysh, L. H. & Ponomarenko, M. F. (2008). *Podorozh Zlatokrayem. Narys istoriyi ta s'ohodennya Zolotonis'koho rayonu*. Cherkasy: Vertykal'. [in Ukrainian].
13. Dey, O. I. (1969) *Slovyuk ukrayins'kykh psevdonimiv ta kryptonimiv: XVI–XX st.* Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
14. D-kyy, V. (1917). Ukrayins'ki revolyutsiynni pisni 1905 r. i ranishe. Zibrav M. Domontovych. Vydannya Zolotonoshs'koyi "Prosvity", 15 stor., 15 kop. *Knyhar': litopys ukrayins'koho pys'menstva – Booksellers: Chronicle of Ukrainian literature*, (2), 151–152. [in Ukrainian].
15. Domontovych, M. (1914). [Ya khotiv by, shchob zvuky u mene lyly's'...]. *Ridnyy kray – Homeland*, 6, 13. [in Ukrainian].
16. Domontovych, M. (1915). Vesnyana pora. *Ridnyy kray – Homeland*, 1, 3. [in Ukrainian].
17. Domontovych, M. (1905). Mynulas' davnyina, hodyna kryvava...; Povyav nyzovyy i more sontse pryhrilo; More. *Persha lastivka – The first swallow*. (pp. 101–102). Kherson. [in Ukrainian].
18. Domontovych, M. (1914). Same strashne. *Ridnyy kray – Homeland*, 3, 7. [inUkrainian].
19. Domontovych, M. (1913–1914). *Samonavchattel'do hry na kobzi abo banduri*. (Vol. 1–2). Odesa: Dilo. [inUkrainian].
20. Dubrovs'kyy, V. M. (1917). Zlobentsiv. Avtonomiya Ukrayiny. Zolotonoshs'ka "Prosvita". Stor. 24, ts. 30 kop., 1917 r. *Knyhar': litopys ukrayins'koho pys'menstva – Booksellers: Chronicle of Ukrainian literature*(2, zhovten'), 65. [inUkrainian].
21. Dubrovs'kyy, V. M. (1917). Zlobyntsiv. Naykrashchi zdobutky Velykoyi Frantsuz'koyi revolyutsiyi (1792–1795 rr.). Vydannya Zolotoshs'koyi Prosvity, 1917 r., № 5. Stor. 15, tsina 15 kop. *Knyhar': litopys ukrayins'koho pys'menstva – Booksellers: Chronicle of Ukrainian literature* (4), 199. [inUkrainian].
22. Yemets', V. (n. d.). Na dobru slavu Ukrayiny. Retrieved from <http://khotkevych.org/tmp/081208161231C.html>. [in Ukrainian].
23. Zheplyns'kyy, B. M. (2008). Domontovych Mykola. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny*. (Vol. 8: Dl–Dya, p. 256). Kyiv. [inUkrainian].
24. (2003). Zlobynets' Mykhaylo Oleksandrovyeh. *Reabilitovani istoriyeyu. Cherkas'ka oblast'*. (Vol. 3, p. 118). Smila: Tyasmyn. [in Ukrainian].
25. (1995). Zlobynets' Yuriy Mykhaylovych. *Knyha pam'yati Ukrayiny. Cherkas'ka oblast'*. (Vol. 3, p. 530). Kyiv: Knyha pam'yati Ukrayiny. [inUkrainian].
26. Zlobyntsiv, M. (1917). Pravozdannya. Pro den' natsional'no fondu 21 travnya. *Vil'ne slovo – Freeword*, 4,24 chervnya, 3. [inUkrainian].
27. Demchenko, L. T., Dyadyk, L. D. & Dolhushyna, T. V. (Comps). (2012). *Kalendar pam'yatnykh dat Cherkashchyny na 2013 rik*. Cherkasy. [inUkrainian].
28. (1953). Kalendar Provydinnya na 1954 rik. USA. [inUkrainian].
29. Kryvyts'ka, O. (1997). Partiyyny dosvid ukrayins'koyi intelihentsiyi (1917–1918 rr.). *Tsentral'na Rada i ukrayins'kyi derzhavotvorchyy protses*. (Vol. 2, pp. 338–339). Kyiv. [inUkrainian].
30. M. D. (1917). Deshcho z mynuloho Zolotonoshi. *Vil'ne slovo – Free word*, 27, 23 veresnya, 1–2. [inUkrainian].
31. M. D. (1910). Koe-cho iz proshlogo g. Zolotonoshi (prodolzhenie). *Vestnik Zolotonoshskogo sel'skokhozyaystvennogo obshchestva*, (10), 23 marta, 2. Zolotonosha. [inRussian].
32. Zheplyns'kyy, B. M. & Koval'chuk, D. B. (2011). Mykola Zlobynets'. *Ukrayins'ki kobzari, bandurysty, lirnyky. Entsyklopedychnyy dovidnyk*. L'viv: Halys'ka vydavnycha spilka. [inUkrainian].
33. Mishalov, V. (2009–2010) Banduryst M. Domontovych – Mykhaylo Zlobintsev. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Mystetstvoznavstvo*, (17–18), 295–301. Ivano-Frankivs'k. [inUkrainian].
34. Mukha, A. I. (2006). Domontovych. InH. Skrypyuk (Ed.), *Ukrayins'ka muzychna entsyklopediya* (Vol. 1, p. 641). Kyiv: Vydavnytstvo Instytutu mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnolohiyi NAN Ukrayiny. [inUkrainian].
35. (1917). Narode Ukrain's'kyy! Zolotonosha. [inUkrainian].

36. (1923). Nyshchennye ukrayins'koyi knyzhky bol'shevykamy na Ukrayini. *Svoboda – Freedom*, 1.11. [inUkrainian].
37. Pavlovskiy, I. F. (Comp.). (1915). Opisanie arkhivov Poltavskoy gubernii. *Otchet Poltavskoy uchenoy arkhivnoy komissii za 1914 god*. Poltava. [inRussian].
38. (1917). *Otchet Zolotonoshskoy uezdnoy zemskoy upravy Zolotonoshskomu uezdnomu zemskomu sobraniyu 52-y ocherednoy sessii za 1915 god*. Zolotonosha. [inRussian].
39. (1908). Pidruchnyk do hry na kobzi. *Ridnyy kray –Homeland*, 9, 12. [inUkrainian].
40. Ponomarenko, M. F. (1990). Zlobynets' (Zlobyntsiv) Mykhaylo. In I. O. Dzeverin (Ed.), *Ukrayins'ka literaturna entsyklopediya* (Vol. 2: D–K, pp. 272–273). Kyiv. [inUkrainian].
41. Pocheptsov, V. (1993). Vin zhyv z narodom. *Zlatokray – Zlatokraj* (Zolotonosha). 6 zhovtnya, 2. [inUkrainian].
42. (1891). *Svod zhurnalov XXVI ocherednogo Zolotonoshskogo uezdnogo zemskogo sobraniya 1890 g*. Zolotonosha. [inRussian].
43. Sylka, O. (2013). Bandury pisnya nedospivana... abo vnesok Mykhayla Zlobyntsya (Domontovycha) u populyaryzatsiyu kobzars'koho mystetstva u pershiy tretyni XX st. AbstractsofPapers '13: Rol' vyznachnykh osobystostey – myttsiv, diyachiv nauky ta kul'tury u protsesi formuvannya natsional'noyi samosvidomosti naprykintsi XIX – na pochatku XX st. (pp. 116–131). Kyiv. [inUkrainian].
44. Sylka, O. Z. (2013). Zolotonis'ka Shevchenkiana (80-ti rr. XX st. – 1919 r.). *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Istorychni nauky*, (39 (292), 44–49. Cherkasy. [inUkrainian].
45. Sylka, O. Z. & Synyavs'ka, L. I. (2014). M. O. Zlobynets': zhyttya za radyans'kykh realiy. *Visnyk Natsional'noho universytetu im. T. Shevchenka*, (122), 44–48. Kyiv. [inUkrainian].
46. Sylka, O. (2012). Zlobyntsiv Mykhaylo Odeksandrovykh (1883 – pislya 20.IX.1937 rr.); Vybrana bibliohrafiya; M. Zlobentsiv “Pro zemlyu”; M. Domontovykh “Ukrayins'ki revolyutsiyni pisni”. *Zolotonis'ky knyhodruk (kinets' XIX – pochatok XX st.)* (pp. 157–190). Cherkasy. [inUkrainian].
47. Sylka, O. (2013). Zolotonis'ka “Prosvita”: diyal'nist' odnogo roku. *Ukrayins'ke derzhavotvorennya: problemy i suchasnist'* (pp. 40–47). Luts'k. [inUkrainian].
48. (1917). Spysok “Prosvit” v Zolotonis'komu poviti. *Vil'ne Slovo –Free word*, 30, 3. [in Ukrainian].
49. (1917). *Statut Zolotonishs'koi Ukrains'koi Hromady*. Zolotonosha. [inUkrainian].
50. Tanchyn, I. (2010). Peresliduvannya “Prosvit” bil'shovykamy v roky vyzvol'nykh zmahan' (1917–1920). *Ukrayina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'*, (19), 572. Kyiv. [in Ukrainian].
51. Tarakhan-Bereza, Z. (1998). *Svyatynya*. Kyiv: Rodovid. [in Ukrainian].
52. (2008). *Ukrayinomovna kolektsiya osvityans'koyi literatury u fondakh KhDNB im. V. H. Korolenka (1857–1923 rr.) : putivnyk*. Kam»yanets'-Podil's'kyy: Vyd. PP Zvoleyko D. H. [in Ukrainian].
53. Shevchenko, O. A. (2013). Pershi drukovani shkoly hry dlya bandury v elektronnomu katalogi viddilu formuvannya muzychnoho fondu. *Naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*, (19, vol. I). Rivne. Retrieved from [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Uk_mss_hr_2013_19\(1\)_58.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Uk_mss_hr_2013_19(1)_58.pdf). [inUkrainian].
54. Yakovliv, A. M. (1917). Zlobentsiv “Pro zemlyu”. Vydannya Zolotonoshs'koho T-va “Prosvita”, 3, 1917 r. Tsina 25 kop. *Knyhar': litopys ukrayins'koho pys'menstva – Booksellers: Chronicle of Ukrainian literature*, 4, hruden', 187.